

OTILLGÄNGLIGHETENS ROT I DEN FÖRLORADE FRÅGAN OM RELEVANS

Att det akademiska skrivandet skall vända sig utåt är inte bara en fråga om att redovisa vart de statliga medlen tagit vägen. Om en vetenskap bara blir en intern angelägenhet som brister den också vetenskapligt, menar Niklas Forsberg.

Text: Niklas Forsberg

Vad skall "populariseras"?

Ett konkret hot som den samtida akademiska diskursen i allmänhet, och den filosofiska i synnerhet, har att tampa med, är det faktum att svåra (ofta teoretiska) spörsmål lätt tenderar att resultera i ganska esoteriska resonemang – de blir bara de initierades angelägenhet. Och om man har ambitionen att den kritiska reflektionen inte skall bli esoterisk eller introvert, så anmäler sig frågan om den filosofiska reflektionens kommunikation tämligen naturligt. Är det så att kritisk reflektion måste s.a.s. "tas ned" för att den skall bli bred? Är det *populärvetenskap* som saknas?

Själv har jag alltid ogillat den termen, och det av flera skäl. För det första tror jag inte att det är självklart att vetenskaperna blir mer breda, "allas", om de populariseras, som om en enskild vetenskaps problem att nå ut är att den är impopulär. Och i den mån som en vetenskaps otillgänglighet är genuin – om dess väsen till exempel är beroende av en teknisk apparat, eller en specialiserad vokabulär, eller en unik praktik – så kommer populariserandet alltid bära med sig en risk om förvanskning.

Fast det är klart, vissa ämnen som t.ex. medicin, eller kanske också flera av naturvetenskaperna, tillåter en typ av popularisering som inte är menad att vara en beskrivning av själva verksamheten. Säger du att du håller på att bota cancer, så gör det ingenting om du förklarar det du gör med konservburkar istället för celler, konservöppnare istället för laser, och tomatsoppa istället cancerogena celler. Alla vet att den populariseringen inte beskriver verksamheten och populariseringen är inte heller påkallad av ett behov att legitimera verksamheten. Alla vet att det är bra att hitta ett botemedel för cancer. Gemene man tror sig egentligen inte förstå det vetenskapliga innehållet, praktiken som sådan. Dess komplexitet och otillgänglighet känner man till väl och låter gärna vara som den är, men man vet ändå vad vetenskapen är bra för.

Annat är det med mycket humaniora. Här kan det tvärt emot vara så att gemene man är övertygad om att han förstår sig på innehållet (så *det* behöver inte populariseras). Däremot avkrävs humanisten ofta en berättelse om vad studiet av detta är bra för. Det är liksom där som populariseringen ofta tenderar att komma in i humaniora.

Alla "förstår" **Harry Potter** eller **Wolf Hall** eller **Mad Men** – och varenda en av oss känner någon gammal farbror som har läst både **von Wright** och **Sartre** och gärna har föreläsningar om båda på julfesten, bröllopet, eller begravningen. Och om nu alla redan förstår detta, varför skall denna typ av underhållningsdiskurs – eller personliga uttryck för existentiella bekymmer – finansieras med offentliga medel? På så sätt tenderar populariseringen av humaniora ofta att komma att handla om vad humaniora är bra för, snarare än

... om man har ambitionen att den kritiska reflektionen inte skall bli esoterisk eller introvert, så anmäler sig frågan om den filosofiska reflektionens kommunikation tämligen naturligt. Är det så att kritisk reflektion måste s.a.s. "tas ned" för att den skall bli bred?

om vad den försöker säga. Kanske detta är en av de många förklaringar vi behöver för att förstå varför humaniora tycks ha krisen som norm?

Alltså: De så kallade "hårda vetenskaperna" åläggs sällan att beskriva *värdet* av sin forskning för allmänheten på ett begripligt sätt, utan avkrävs istället en översiktlig gestaltning av själva verksamheten, dess innehåll – och jag tror inte att läsarna egentligen förväntar sig att "förstå", utan kanske snarare hänföras och förundras. I den breda publika diskussionen avkrävs forskare i humaniora alltid, och alltid i första rummet, en redogörelse för vad de är bra för, dess nytta.

Själva *innehållet* antas alla märkligt nog redan kunna. Som om det är givet att det inte finns något mer att säga om en roman än vad som vem som helst får ut av en snabb genomläsning, eller som om en films tyngd, vikt, betydelse, uttömms strax innan eftertexterna rullar igång; som om filosofin inte är något mer än existentiell oro som egentligen bäst botas med vin (om du är fattig) eller terapi (om du är rik).

Ifrågasättandet av den egna relevansen

Jag är dock benägen att säga att den kritiska reflektionen i allmänhet, och den filosofiska i synnerhet, inte kommer att komma ifrån frågan om sin egen relevans. Och kanske är det just precis när vi tror att vi kan ta den för given som vi blir otillgängliga.

Ett sätt på vilket en humanist *kan* ta sitt ämnes relevans som någonting givet, gratis, oproblematiskt, är genom att *lita på den teoretiska diskursen*. Vilka som är de viktigaste

... i detta klimat, där tänkandets relevans avgörs av om det ingår i en redan given debatt, blir tänkandet politiserat (du måste tänka om rätt saker) och metoden monopolariserad (du måste tänka på rätt sätt). Därmed blir också den enskilda forskarens omdömeskraft kortsluten – "du skall inte tro att du allena får avgöra vad som är viktigt!"

forskningsfrågorna får man reda på genom att se vilka de heta diskussionsämnena är i de högst rankade tidskrifterna inom ens ämne. De journaler som rankas högst kommer också att tydligt visa vilka tillvägagångssätt som är gångbara och vilka teorier som är centrala. Och om du, som enkel liten forskare, skall få jobb idag så måste du (i princip), skriva om "de centrala frågorna", i "de viktigaste journalerna" och således sätta i burk och förhålla dig till "de centrala teorierna" och – naturligtvis – alltid använda tillvägagångssätt som de ledande journalerna känner igen som "just den sort vi premierar"! Så etableras också – naturligtvis – ett självförverkligande premiesystem: "Om Du skriver om detta på det här sättet, på den här platsen, blir du viktig, läst, och i förlängningen belönad." Så skolor bildas för att träna studenter att forska enligt mallen. Och studenter gör det. De som inte gör det ryms inte mer. De syns inte mer.

När diskursen är så styrd är också risken stor att forskarna – och jag tänker nog mest på oss filosofer, min "genre", den jag känner bäst – invaggas i en falsk föreställning om att den teoretiska diskurs inom vilken de verkar inte behöver förklaras eller förankras i världen utanför. Jag vill säga så här: om man litar blint på att en särskild form av akademisk filosofi (kalla det ett paradigm, ett teoretiskt ramverk, eller en metodologisk grundövertygelse) är den enda rätta – om man tänker att "här finns de centrala frågorna, och de diskuteras ju bara i dessa, de finaste, journalerna" – och därmed anser

att frågan om aktualitet, vikt och relevans, är besvarad, så är risken överhängande att just den sortens filosofi blir extremt teoricerad, esoterisk och världsfrånvärd, *just på grund av att man tar för givet att man är aktuell*. Man matar den fina maskinen (och maskinen svarar alltid med värmande ryggdunkningar), men ingen frågar sig vad maskinen egentligen är bra för.

Och när en diskurs värde bestäms internt genom en dylik självbegränsande rörelse, så kommer frågan om vikten, värdet – är detta verkligen ett problem *jag* har, en fråga *jag* ställer mig, en fråga *jag* önskar att många andra också reste? – i skymundan. Faktum är att det är just precis det man *inte* skall fråga sig. Det är förmätet. Vad som är viktig skall avgöras av samfundet! Demokratiskt. Vem tror du att du är?! Men i detta klimat, där tänkandets relevans avgörs av om det ingår i en redan given debatt, blir tänkandet politiserat (du måste tänka om *rätt saker*) och metoden monopolariserad (du måste tänka på *rätt sätt*). Därmed blir också den enskilda forskarens omdömeskraft kortsluten – "du skall inte tro att du allena får avgöra vad som är viktigt!"

Detta kan låta larvigt, men tänk då på det så här istället: "Vad som är relevant avgörs av *vetenskapsamfundet*, och det är inte var mans ensak att avgöra vilka frågor som är de viktigaste. Det avgörs kollegialt." Och genast låter det i alla fall lite rimligare.

Men frågan är om inte denna strävan efter en "demokratisk" vetenskap sviker sina egna syften? För det är just när vi inte bryr oss om hur våra ord hakar i den värld som vi delar med våra medmänniskor – för humanisten gör det – som våra ord blir otillgängliga för den "breda massan". Men om vi istället skriver om just de saker som ligger oss närmast, och också tvingar oss själ-

va till att faktiskt våga tala om varför just detta är *viktigt* så tvingar vi oss också att skriva bra. (Och detta är inte samma sak som att tala så att en nyliberal maktelit tänker att det är "nyttigt" – d.v.s. genererar cash.)

Skrivandets svårigheter

Notera också här att jag tror det finns en viktig skillnad mellan naturvetenskapsmannens svårigheter att förmedla sin forsknings värde och relevans (som sällan handlar om att legitimera verksamheten, utan om att begripliggöra resultatet), och humanistens svårigheter att skriva tillgängligt. Svårigheten att skriva bra är olika för dem som har svårt att förklara vad resultaten egentligen är i detta viktiga ärende, och för dem som har svårt att förklara varför just detta ärende är viktigt.

Att skriva är svårt för alla parter. Säg inget annat. Och kanske är en av den samtida akademins största försyndelser just förnekandet av denna svårighet. Man tänker sig att vetenskapandet i sig är något som alltid är fristående från skrivandet – att upptäckten är en sak, nedtecknandet av den en annan. Det är säkert rätt i många fall, men definitivt inte i alla. Och inte i alla discipliner.

Vi kan bara bli bra och viktiga om vi vågar säga exakt som det är. Men att säga exakt som det är, är också en upptäcktsresa: för det handlar om många saker, som mod, precision och engagemang.

En person som fått mig att leta efter mod, precision och engagemang i mina texter är författaren **Raymond Carver**, som i en liten uppsats om skrivande (den heter "On Writing") säger så här:

I have some three-by-five cards [taped to the wall beside my desk]. "Fundamental accuracy of statement is the ONE sole morality of writing." Ezra Pound. It is not everything by ANY means, but if a writer has "fundamental accuracy of statement" going for him, he's at least on the right track.

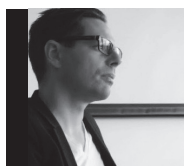
I have this three-by-five up there with this fragment of a sentence from Chekhov: "and suddenly everything became clear to him." I find these words filled with wonder and possibility. I love their simple clarity, and the hint of revelation that's implied. There's mystery too. What has been unclear before? Why is it just now becoming clear? What's happened? Most of all – what now? There are consequences as a result of such sudden awakenings. I feel a sharp sense of relief – and anticipation.

I overheard the writer Geoffrey Wolff say "No cheap tricks" to a group of writing students. That should go on a three-by-five card. I'd amend it a little to "No tricks." Period. I hate tricks. [---] Writers do not need tricks or gimmicks or even necessarily to be the smartest fellows on the block. At the risk of becoming foolish, a writer sometimes needs to be able to just stand and gape at this thing or that – a sunset or an old shoe – in absolute and simple amazement.

Jag brukar använda den här texten när jag undervisar om filosofi och litteratur, men egentligen vill jag rekommendera den till alla som vill skriva akademiskt. Texten innehåller många tydliga och kraftfulla formuleringar av en – jo, förvisso bara en – författares sanningsanspråk. Att nedteckna världen, är att upptäcka den. Och det gäller att skriva just som det är. Annars är det ingen mening. Men Carver är ingalunda unik på den här punkten. Och det är oerhört viktigt att se att de akademiska vetenskaperna inte har monopol på att begripliggöra världen. Och också vi som finns i akademien måste våga luta oss ut. Jag ser detta som ett obönhörligt krav. Ett tänkesätt som är så övertygat om sin egen förträfflighet att det inte behöver lyssna till de andras röster har dött dogmatikdöden. Bra kritisk reflektion är, har alltid varit, grundad i självkritik.

Alla, filosofer, teoretiker, formalister, författare, essäister, borde börja varje pass framför tangentbordet med frågorna: Vad gör jag? Varför? Ser världen verkligen ut så här när jag betraktar den, tålmodigt?

Vi finns i akademien för att vi vill veta och förstå. Vi skriver dels för att förmedla, men också för att det är en del av upptäckandet och upptäckandets logik.

Niklas Forsberg är docent i teoretisk filosofi vid Uppsala universitet och chefredaktör för Ikaros.